

PROŠLOST

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historijuBroj 54
Godina XXVII
Novembar, 2022.
[str. 55-62]

© Monos 2022

Niža stručna domaćićka škola u Gračanici, 1952.- 1957.

Mina Kujović

Niže stručne domaćićke škole (NSDŠ) su bile četverogodišnje škole za žensku omladinu koje su 1952. i 1953. godine otvorene u 24 bosanskohercegovačka grada. Jedna takva škola otvorena je i u Gračanici 1952. a zatvorena 1957. godine. U tom periodu izvela je dvije generacije svršenih učenica. Škola nije bila u redovnom školskom sistemu (nije imala svoj pravni status) pa svršene učenice te škole nisu sticale neki priznati stepen stručne spremlje ili neke zvanje, ali su na osnovu stečenih znanja i vještina iz domaćinstva, osim spremnosti za vlastito domaćinstvo, mogle raditi i kao pomoćne radnice u ustanovama i preduzećima. Iz tih razloga je NSDŠ tokom svog petogodišnjeg rada imala dosta uspjeha i stekla veliki ugled kako u Gračanici tako i široj okolini.

Ključne riječi: domaćićke škole, Niža stručna domaćićka škola u Gračanici, školovanje ženske omladine, prosvjetno-domaćićki tečajevi

UVOD

Ženske stručne i zanatske škole bile su odavno poznate kao domaćićke škole koje su kraće ili duže vrijeme radile po bosanskohercegovačkim gradovima. To su bile škole u kojima je ženska omladina, koja nije mogla ili nije htjela nastaviti školovanje, dobivala određena znanja iz krojenja, šivanja i ručnog rada. Dobivena znanja u tim školama svršene učenice su u većini slučajeva koristile za potrebe vlastitog domaćinstva. Domaćićke škole, naslijeđene iz predhodnog prijeratnog i poratnog perioda, djelovale sve do školske 1947/48. godine, kada su ukinute odlukom Ministarstva prosvjete NR Bosne i Hercegovine.

Do ponovnog otvaranja ovih škola došlo je 1951/52. školske godine i to prvenstveno u većim gradskim centrima u kojima je zbrinjavanje ženske omladine postajalo ozbiljan problem. Iz toga se može zaključiti da je Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu NR Bosne i Hercegovine (SPNK) odlučio da ponovno otvara ženske stručne škole prvenstveno iz socijalnih razloga. Njihovo ponovno otvaranje, u prvom redu, tražili su roditelji. Na to su

reagovali opštinski i sreski narodni odbori koji su upućivali zahtjeve višim vlastima da odobre otvaranje tih škola.

NASTAVNI PLANOVI I STATUS DOMAĆIČKIH ŠKOLA

Niže stručne domaćićke škole bile su četverogodišnje škole za žensku omladinu. Nastavnim planom i programom ove škole bili su predviđeni opšte obrazovni i stručni predmeti. Opšteobrazovani su se izučavali po tadašnjim nastavnim planovima za osmoljetke. Od stručnih predmeta, bili su zastupljeni: Domaćinstvo sa kuhanjem, Krojenje, Šivanje i ručni rad. Nastavni planovi utvrđivani su posebno za svaki pojedini predmet. Jedan od najvećih problema za rad u ovim školama tokom čitavog perioda njihovog rada bili su udžbenici. Samo su se neki udžbenici pisali i izdavali posebno za ove škole i nabavljali su se u drugim republikama, dok su za većinu predmeta predavači predavali i ispitivali bez udžbenika.¹

Uvidom u dokumentaciju koja se odnosi na rad ženskih stručnih škola nakon njihovog ponovnog otvaranja, saznajemo da su u svom radu imale dosta problema, koji su se rješavali, zavisno od uslova i mogućnosti po pojedinim gradskim sredinama.² Škole nisu davale svršenim učenicama nikakve zvanične kvalifikacije nego samo opšte obrazovanje za žensku omladinu.³ U ove škole u prvi razred upisivane su djevojčice sa svršenom osnovnom školom, a u drugi razred djevojčice koje su završile jedan razred neke duge srednje škole, najčešće gimnazije. Učenice starije od 14 godina nisu se mogle upisati u ovu školu.

Iz tih škola učenice su mogle ići dalje na odgovarajuće zanate ili u srednje stručne

škole. Iako NSDŠ nisu davale zvaničnu obrazovnu kvalifikaciju, sa diplomom te škole djevojke su se lakše zapošljavale u kuhinjama, bolnicama, dječijim domovima i drugim sličnim ustanovama.⁴ One djevojčice, koje nisu išle na dalje školovanje, u okviru ovih škola jedino su sticale neke vještine i obrazovanje koje su mogle koristiti u svom vlastitom domaćinstvu.

Za otvaranje i početak rada ovih škola nije objavljen niti jedan akt u Službenom listu Narodne Republike Bosne i Hercegovine nego su otvarane na temelju Raspisa Savjeta za prosvjetu, nauku i kulturu Bosne i Hercegovine koji su dostavljeni u opštinske i sreske narodne odbore. Nakon pet godina od njihovog otvaranja, na sjednici Savjeta za školstvo Narodne Republike Bosne i Hercegovine, održanoj 10. septembra 1956. godine zaključeno je da u „cilju definitivnog ukidanja ovih škola treba pristupiti njihovom sukcesivnom zatvaranju.“⁵

U vezi sa tom odlukom, svim opštinskim i sreskim odborima dostavljene su preporuke u tri tačke: prvo, da se u 1956/57. školskoj godini ne upisuju učenice u I razrede; drugo, učenicama treba omogućiti da se upišu u neku drugu stručnu školu ili čak i u gimnaziju, a istovremeno omogućiti završetak škole učenicama II i III razreda, dok one iz IV razreda trebaju okončati svoje školovanje i, treće, tamo gdje postoje uvjeti, treba formirati centre za unapređenje domaćinstva koji bi preuzeli inventar NDŠ. U vezi sa upisom učenica ovih škola u druge škole, u Savjetu za školstvo urađen je Pravilnik o polaganju dopunskih ispita za prelazak učenica NSDŠ u druge srednje škole. Iz Savjeta za školstvo preporučeno je opštinskim i sreskim odborima

1 Zato je diktiranje gradiva u nastavi zauzimalo najveći dio vremena i u izvođenju stručne nastave. Za opšte predmete korišteni su odgovarajući udžbenici nižih razreda gimnazije, odnosno viših razreda osnovne škole.

2 Dokumentacija je pohranjena u Arhivu Bosne i Hercegovine u arhivskim fondovima: Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu NR BiH 1951-1956 i Savjet za školstvo NR BiH, 1956-1958.

3 ABH, SPNK 1263/1952.

4 U nekim dokumentima kao i na pečatima, ove škole su nazivane ženske stručne škole

5 Zapisnik sa sjednice Savjeta od 19. septembra 1956. (ABH, Savjet za školstvo br, 1817/ 56, kut. 7)

da se „u svojim sredinama usmjere na organizovanje prosvjetno-domaćićkih tečajeva putem centara za unapređenje domaćinstva. Na taj će način veći broj stručnih učiteljica koje su nakon ukidanja škola ostale bez posla, naći novo, makar privremeno zaposlenje.

OTVARANJE I RAD ŠKOLE U GRAČANICI

Tokom jula i augusta 1952. godine na adrese svih sreskih i opštinskih narodnih odbora iz Sarajeva stigao je raspis Savjeta za prosvjetu, nauku i kulturu NR BiH (SPNK) u kojem se uposlenici prosvjetno-kulturnih organa pri tim odborima zadužuju da pristupe otvaranju nižih stručnih domaćićkih škola.⁶ Odluka o ponovnom otvaranju ženskih stručnih škola, sa zadovoljstvom je primljena u Gračanici. Sreski narodni odbor (SNO) u Gračanici je odmah uputio dopis Savjetu za prosvjetu u kojem ga obavještava da je u budžetu za tekuću školsku godinu već predviđen iznos od 837.000 dinara za otvaranje niže ženske stručne škole od 1. 9. 1952. godine.⁷ Ubrzo je iz SPNK stigao odgovor u kojem pozdravlja otvaranje NSDŠ u Gračanici i naročito pozdravlja činjenicu da su u opštinskom budžetu obezbijedena sredstva za njen rad.⁸

Prvi izvještaj o prilikama u NSDŠ u Gračanici pod brojem 191/54. u Sarajevo, Savjetu za prosvjetu, nauku i kulturu Bosne i Hercegovine dostavljen je 1. jula 1954. godine, a potpisala ga je Vera Nikolić, upraviteljica škole (prethodno završila Žensku učiteljsku školu u Sarajevu). U naslovu je pisalo:

*Izvještaj o radu, uspjehu i učenju u Ženskoj stručnoj domaćićkoj školi u Gračanici.*⁹ U izvještaju je navedeno da se tokom školske 1953/54. godine nastava odvijala normalno, osim što je od 1. do 10. februara nastava prekinuta zbog hladnoće, te da su u periodu od 28. 10. do 12. 12. 1953. bili prisiljeni iseliti iz „naše zgrade zbog dolaska vojske“ pa su privremeno radili u zgradi osnovne škole. Te školske godine 1953/54. već su radila tri godišta (I, II, i III), a školu je pohađalo ukupno 89 učenica, 27 u prvom razredu, 20 u drugom i 23 u trećem. Upraviteljica je dalje u svom opširnime izvještaju pisala da u početku školske godine nije bilo dovoljno nastavnika za opšteobrazovne predmete, pa se nastava nije odvijala normalno sve do 1. 10. 1953. godine, kada je „na našu školu postavljen drug Osman Delić „kao stalni nastavnik za opšteobrazovne predmete“ (sa završenom Muškom učiteljskom školom u Zagrebu). Uz izvještaju je priložena i tabela o uspjehu svake pojedine učenice i, kako se vidi, uspjeh je bio dosta dobar, a prolaznost nešto preko 79%.

Pregled NSDŠ u Gračanici 29. i 30. aprila 1954. godine obavio je i Sulejman Devedžić, direktor niže realne gimnazije u Gračanici (kasnije, osmoljetke, sadašnja Druga osnovna škola) i o svojim zapažanjima u SPNK dostavio detaljan izvještaj: o opremljenosti škole, nastavnicima i njihovoj stručnosti, te o opštem zapažanju o značaju jedne takve škole za Gračanicu i njenu okolinu.¹⁰ „Uopšte, škola postiže lijep uspjeh i učenice se skoro

6 Zapisnik sa sjednice Savjeta za prosvjetu, nauku i kulturu NR BiH od 5. jula 1952. (ABH, SPNK br. 11506/52/

7 ABH, 5638/52, 1952.

8 U vezi sa vašim dopisom br. 5638 od 24. juna 1952. godine izvještavam vas da je ovaj Savjet saglasan s tim da se u Gračanici otvori ženska stručna domaćićka škola, pogotovu kad je taj Savjet obezbijedio potreban inventar, zgradu kao i nastavnice koje će raditi u toj školi. Ženska stručna domaćićka škola trajat će četiri godine, a u nju će se primati učenice sa svršenom osnovnom školom u prvi razred, a u II razred one učenice koje su završile 2, 3 ili više razreda neke srednje škole. Nastavni program za ove škole u izradi je pa ćemo vam ga dostaviti čim bude gotov. (ABH, SPNK, br. 5633/1952.)

9 ABH, SPNK, br. 1788/1954.

10 ABH, SPNK, br. 1616/1954.

u cjelini osposobljavaju za uredne i dobre domaćice. Nastavnici se u većini spremaju za nastavu i gradivo je redovno planirano.“, naveo je, između ostalog, u svom izvještaju delegat za pregled škole, Sulejman Devedžić.¹¹

U sljedećem izvještaju od 20. juna 1955. godine, koji se odnosi na školsku 1954/55. godinu, upraviteljica NSDŠ Vera Nikolić je SPNK ponovo dostavila izvještaj o radu.¹² U tom izvještaju je naglasila da su rad u Školi pregledali Sulejman Devedžić, direktor niže realne gimnazije u Gračanici kao delegat Narodnog odbora opštine Gračanica i Nata Tuljević, direktorica Učiteljske stručne škole u Tuzli, koja je na poziv Narodnog odbora Gračanica obavila kontrolu predavanja iz stručnih predmeta. Delegati su zaključili da je Škola, iako je tek počinjala sa radom, postigla „visoko mjesto kako u samom gradu tako i u okolini. U školi je održan i prvi završni ispit „koji je bio pravo oličenje rada i zalaganja, kako nastavnika tako i učenica“, pisalo je u izvještaju.¹³

Pored redovnih predavanja, u okviru školske nastave, za redovne učenice NSDŠ u Gračanici povremeno su organizirane i stručne ekskurzije. Tako su tokom 1955. godine organizovane tri takve ekskurzije: u Derventu, Lukavac (posjeta Koksare) i Banju Luku. U toku 1956. godine učenice su sa svojim nastavnicima posjetile Bosanski Brod i Osijek, a u povratku su posjedile i izložbu u Doboju „Desetogodišnjica školstva“.

Na kraju školske 1955/56. godine učenice škole priredile su izložba svojih ručnih radova koja je bila vrlo lijepo uređena i jako dobro posjećena. Samo za tri dana, izložbu je posjetilo oko 1.500 osoba. Kako piše u jednom izvještaju, svi posjetioci izložbe bili su oduševljeni postavkom, što se najbolje vidi iz Knjige utisaka sa ove izložbe.

U okviru NSDŠ povremeno su organizovani tromjesečni i šestomjesečni prosvjetno-domaćićki tečajevi koje su uglavnom pohađale djevojke i mlade žene u seoskim i prigradskim sredinama. Spomenimo u Gračanici prosvjetno-domaćićki tečaj koji je trajao od 20. 9. 1953. do 10. 3. 1954. godine. Tečaj je pohađalo 18 učenica (polaznica) i sve su završile vrlo dobrim ili doličnim uspjehom, a naročito je važno istaći da je među njima bilo i djevojaka iz obližnjih sela.¹⁴ Na tečaju su predavali svi nastavnici ove škole. U sljedećem ciklusu održana su dva prosvjetno-domaćićka tečaja—od 3. 2 do 1. 4. 1955. Uspješno je završilo 46 učenica, među kojima je bilo i polaznica iz okoline Gračanice.¹⁵

KADROVSKI I PROSTORNU USLOVI

U NSDŠ u Gračanici predavalo je 5 stalnih i tri honorarna nastavnika. Vera Nikolić (završila Žensku učiteljsku školu u Sarajevu) i Slavka Bizek su predavale opšteobrazovne predmete, Ružica Ružić (završila Stručnu učiteljsku školu u Zagrebu) i Abida Mulabećirović (završila Višu stručnu školu u

11 Izvještaj je pohranjen zajedno sa izvještajima ostalih NSDŠ (ABH, SPNK, br. 1616/1954.);

12 ABH, SPNK, br.3529/1055

13 Iz priložene tabele se vidi da su tokom 1954/55. Školu pohađale 94 učenice, na završnom ispitu bilo ih je 22. Njih 20 je položilo, a dvije su pale na popravni. Kao delegati na završnom ispitu bili su Fadil Osmanbegović, predsjednik Savjeta za prosvjetu i kulturu Narodnog odbora sreza Gračanica i Osman Delić, sekretar Savjeta za prosvjetu i kulturu u Gračanici. Nakon obavljenog završnog ispita, učenice i nastavnice su priredile zajedničku zakusku na koju su pozvani i predstavnici narodne vlasti i društvenih organizacija.

14 Na završetku tečaja priređen je ručak kojem su prisustvovali članovi Savjeta za prosvjetu i kulturu, narodni poslanik sreza, predsjednik i sekretar narodnog odbora. Oni su postignutim rezultatima tečaja.

15 Odsjek za prosvjetu i kulturu pri NOS Gračanica je u okviru NSDŠ 1954. godine organizovao tri domaćićka tečaja u trajanju od tri mjeseca. Ove je tečajeve završilo 59 polaznica. Na tečajevima su predavale u Gračanici: Vera Nikolić, Ružica Ružić, Abida Mulabećirović i Ljuba Tuševljaković; u Bosanskom Petrovom Selu: Ljubica Radulović; u Sočkovcu Olga Perišić i Ljuba Anđelić domaćica; u Sokolu Desa Lazarević i Josipa Majer. Tokom 1955. bila su dva tečaja sa 42 polaznice. (ABH, SPNK br. 5487/1955.)

5180 - Gračanica. - Otvorak za prosvjetu i kulturu
Broj: 5638/52 24. VI. 1957.

Predmet: Otvorak
ženske stručne škole -
upute.

Savjetu za prosvjetu, nauku i kulturu,
Otvorak za opšte obrazovne škole
Sarajevo.

U budžetu ovog odbora za tekuću godinu
predviđena je i sota od 837.000 din. za otva-
ranje niže ženske stručne škole od 1-IX 1957.g.
Savjet za prosvjetu ovog odbora obvezuje
zgradu, ima inventar (stolove, šivaće mašine,
fabrike) kao i nastavnice (koje su i ranije
radile u tim školama), za ustimo materijal
za uputstva u otvaranju te škole, kao i za
ustime primanja učenica u te škole.

Grupe Fašizmu - Sloboda Narodne!

Sekretar:

[Signature]

26. VI. 1957.
8455
ni

Beogradu), predavale su Praktični rad, teoriju, tehnologiju i domaćinstvo, a Ljuba Tuševljaković predmet Kuhanje. Honorarni nastavnici su predavali Ishranu, Higijenu i Fiskulturu. „Kako se vidi, svi su predmeti bili zastupljeni“, pisalo je u izvještaju za školsku 1954/1955. godinu.¹⁶

Vera Nikolić je predavala Srpsko-hrvatski, Geografiju i Crtanje (ukupno 21 sat sedmično), a obavljala je i funkciju upraviteljice Škole.¹⁷ Ružica Ružić je vodila praktični rad u II i III razredu i predavala predmete: Teorija kroja u II i III razredu, Ishranu u III i Domaćinstvo u I (ukupno 26 časova sedmično).¹⁸ Osman Delić je predavao u I razredu Istoriju, a u sva tri razreda Hemiju i Fiziku, Ustav i Poljoprivredu u III razredu. (20 časova sedmično).¹⁹

Abida Mulabećirović, predavala je praktični rad i Teoriju kroja u I razredu, Ručni rad i Račun u II i III razredu, Higijenu i ishranu u II razredu i imala je sedmičnu normu od 26 časova.²⁰

Ljuba Tuševljaković predavala je kuhanje i praktično radila sa učenicama u kuhinji. U radu sa učenicama postizala je lijep uspjeh.²¹

Za svoj rad i zalaganje najvrednije stručne učiteljice povremeno su dobijale vanredne nagrade i stimulacije. Tako je Ljuba Tuševljaković za svoj rad u prvom polugodištu 1954. godine nagrađena sa 3.000 dinara, a upraviteljica Vera Nikolić, za 1. maj iste godine, sa 7.000 dinara – za primjeran rad i zalaganje oko održavanja i uređenja škole i njene okoline.

...

NSDŠ u Gračanici počela je sa radom u prostorijama Niže realne gimnazije (današnja Druga osnovna škola). Već nakon dvije godine znatno se povećao broj učenica, pa je bilo neophodno da se obezbijedi veći prostor. U tu svrhu lokalne vlasti su dozidale sprat „prijašnje stručne škole“.²² Dogradnja zgrade završena je u oktobru 1955. godine „pa sada prostorije potpuno odgovaraju svojoj namjenskoj svrsi (sadašnja zgrada stare gimnazije, preko puta Doma kulture). Zgrada ima tri učionice za opšte obrazovne predmete, te radionicu za praktični rad, kuhinju, garderobu, zbornicu i kabinet. U kuhinji ima vodovod kao i u klozetu“, navela je Vera Nikolić, upraviteljica NSDŠ u izvještaju za 1954/1955. školsku godinu.²³ Prema navodima upraviteljice Nikolić, škola

16 ABH, SPNK, br 296/1956..

17 Kao upraviteljica dobro se snalazi iako nije stručna učiteljica, naveo je u izvještaju Sulejman Devedžić. *Prisustvovao sam času S.H u I razredu. Učenice su lijepo usvojile predeno gradivo. Učenice su naročito lijepo izvežbale rukopis i uredno pišu domaće školske zadaće. Osim toga lijepo čitaju i recituju pjesmice koje su učile u razredu.* (ABH, SPNK, br. 1616/1954.)

18 *Prisustvovao sam času Domaćinstva. Učenice su lijepo usvojile predeno gradivo. Obišao sam još neke časove stručnih predmeta koje predaje ova nastavnica. Držim da bi se za nastavnicu ove nastave trebalo poslati jednu stručnu učiteljicu..* (ABH, SPNK, br. 1616/1954.)

19 *On se priprema za nastavu, zalaže se u radu i postiže dobar uspjeh. Učenice III razreda izvođe praktičnu nastavu poljoprivrede u školskoj bašči koja se nalazi uz samu školu i koja je pronađena uz pomoć školskog odbora* (ABH, SPNK, br. 1616/1954.)

20 *U nastavi, a naročito u nastavi matematike teško se snalazi. Zadaci su šablonski ne izviru iz naše stvarnosti ili praktičnog rada i života. Znanja učenica su slaba. Istina, ona se sprema za nastavu i nastoji da postigne uspjeh ali nema takta i dovoljno sposobnosti.* (ABH, SPNK, br. 1616/1954.)

21 *Nastavnice stručnih predmeta bile su opterećene te je NO od 1. II 1954. postavio Ljubu Tuševljaković na ovu školu za praktičnu nastavu kuhanja. Ista je veoma marljiva i potpuno zadovoljava radu u kuhinji. Inponira činjenica kad učenice iz onih zaostalih porodica spremaju lijepa i ukusna jela koja nikad nisu ni vidjele.* (ABH, SPNK, br. 1616/1954.)

22 ABH, SPNK br. 296/1955

23 ABH, SPNK, br. 1616/1954.

je imala dovoljno školskog prostora i namještaja, kompletnu kuhinju sa vodovodom²⁴ te uređenu radionu za šivanje sa 6 šivaćih mašina.²⁵

Zahvaljući razumijevanju Narodnog odbora opštine Gračanica, koji je za rad škole obezbjeđivao dovoljno budžetskih sredstava, škola je bila prilično dobro opremljena namještajem i potrebnim učilima. Škola je smještena u zasebnoj zgradi i imala sve uslove za rad. Školske prostorije su bile vrlo uredne i čiste, „razumije se, najviše zaslugom upravitelja škole, a i učenice vode računa o školi i školskom namještaju i čuvaju ga“ navodi u se u izvještaju Sulejmana Devedžića.²⁶

Iz izvještaja koje je školska uprava dostavljala u Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu NR BiH (SPNK) vidi se da je škola imala sasvim optimalne uvjete za rad. Zato su odluku viših vlasti o njenom zatvaranju, 1957. godine, sa žaljenjem primile kako učenice i njihovi roditelji, tako i stručne učiteljice koje su sa zatvaranjem škole ostajale bez posla. Kao nadomjestak za tu školu, po preporukama iz Sarajeva, prosvjetni organi u gradskoj upravi Gračanice otvarali su po okolnim selima prosvjetno-domaćićke tečajeve na kojima su privremeno zapošljavali stručne učiteljice iz te škole.

IZVORI I LITERATURA

1. Arhiv Bosne i Hercegovine (ABH): Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu NR BH, (SPNK), 1951-1956

2. Arhiv Bosne i Hercegovine – Savjet za školstvo NR BiH, 1956-1958
3. Đorđe Pejanović, Srednje i stručne škole u Bosni i Hercegovini od početka do 1941. Sarajevo, 1953.
4. Mitar Papić, Školstvo u Bosni i Hercegovini, 1941-1953, Sarajevo 1981.

SUMMARY LOWER VOCATIONAL HOUSEKEEPING SCHOOL IN GRAČANICA 1952-1957

The lower vocational Housekeeping schools (NSDŠ) were four year schools for female youth that were introduced in 1952 i 1953 in 24 towns in Bosnia and Herzegovina. One such school was established in Gračanica in 1952 and closed in 1957. During this period two generations graduated. The school was not a part of the regular school system (it did not have its own legal status), so the female students that graduated did not acquire any recognized vocational qualification or profession, but were ready to work as auxiliary workers in institutions and companies on the base of their acquired knowledge and skills – apart from also being ready to lead their own household on the basis of these skills. For these reasons the NSDŠ had a lot of success during its five year activity, and gained a greater reputation both in Gračanica as well as in the wider area.

24 Uređena je eksperimentalna kuhinja u jednoj omanjoj obližnjoj zgradi. Tokom 1954. školske godine nabavljen je kuhinjski namještaj i smješten te su uslovi za rad u kuhinji još bolji.

25 Škola je 1954. godine „raspolagala“ sa dvije šivaće mašine, ali su joj bile potrebne još tri kako bi se podmirile sve potrebe. Treća mašina dobivena je iste godine od rasformirane krojačke zadruge tako da je krajem 1954. godine NDSŠ u Gračanici imala tri šivaće mašine

26 ABH, SPNK, br. 1616/1954.

